

N:o 5.

Ank. till Riksd. kansli den 2 April 1906 kl. 3 e. m.

Konstitutionsutskottets memorial, angående fullbordad granskning af de i statsrådet förda protokoll.

Till konstitutionsutskottet hafva, på därom hos vederbörande gjord framställning, blifvit öfverlämnade de under tiden från och med den 15 januari 1905 till och med den 14 januari 1906 i statsrådet förda protokoll, nämligen öfver

justitiedepartementsärenden från och med den 20 januari 1905 till och med den 13 januari 1906;

justitieärenden från och med den 3 februari till och med den 30 december 1905;

utrikesdepartementsärenden från och med den 20 januari 1905 till och med den 13 januari 1906;

landtförsvarsärenden från och med den 20 januari 1905 till och med den 13 januari 1906;

sjöförsvarsärenden från och med den 20 januari 1905 till och med den 13 januari 1906;

civilärenden från och med den 20 januari 1905 till och med den 13 januari 1906;

finansärenden från och med den 20 januari 1905 till och med den 13 januari 1906;

ecklesiastikärenden från och med den 20 januari 1905 till och med den 13 januari 1906; samt

jordbruksärenden från och med den 20 januari 1905 till och med den 13 januari 1906.

På därom framställd begäran hafva därjämte till utskottet öfverlämnats styrkta utdrag af de inför Kungl. Maj:t under tiden från och med den 7 juni till och med den 2 oktober 1905 förda *protokoll öfver kommandomål för armén och flottan*, i hvad samma protokoll angå ärenden i sammanhang med det politiska läge, hvori Sverige då befann sig, äfvensom styrkta afskrifter af till nämnda protokoll hörande handlingar med vissa angifna undantag.

Vid den granskning af ofvan omförmälda protokoll, som, i öfverensstämmelse med grundlagens föreskrift, blifvit af utskottet företagen och nu fullbordad,

har anledning icke förekommit att mot någon ledamot af statsrådet tillämpa § 106 regeringsformen;

hvaremot utskottet

funnit följande ärenden vara af beskaffenhet att böra, jämlikt § 107 regeringsformen, hos Riksdagen anmälas, nämligen:

1:o.

(Protokoll öfver sjöförsvarsärenden för den 17 mars 1905, n:o 9).

Uti § 1 mom. 1 i Kungl. förordningen angående lotsverket den 15 februari 1881, sådant detta moment lyder enligt Kungl. kungörelsen den 27 november 1896, stadgas följande:

»När fartyg ankommer från eller afgår till utländsk ort, skall kronolots anlitas för fartygets vägledning i alla de lotsleder, som passeras, i *förre fallet* från öppen sjö till första lossnings- eller lastningsort äfvensom till plats, som anlöpes för uppläggning eller, om fartyget innehar last, för inhämtande af order, och i *senare fallet* från sista lastningsorten eller, om fartyget är barlastadt, från sista afgångsorten till öppen sjö.

Såsom öppen sjö anses Skagerack, Kattegat, Öresund, Östersjön med Kalmar sund söder om Grimskär och norr om Skäggenäs, Ålands haf samt Bottniska viken.»

Med anledning däraf att befälhafvaren å ett från Hvaleröarne i Norge kommande fartyg framställt förfrågan, huruvida han, som på väg till Hedestrand, beläget innanför norra delen af Sotefjorden, från svensk—norska gränsen å Säckefjorden passerat genom Kosterfjorden till Väderöarna, där lots tagits till Dyngö, varit skyldig att anlita lots öfver Kosterfjorden, gjorde lotskaptenen i Göteborg uti skrifvelse till Kungl. lotsstyrelsen den 14 mars 1901 framställning därom, »att styrelsen måtte taga i öfvervägande, huruvida icke § 1 mom. 1 af Kungl. förordningen angående lotsverket den 15 februari 1881 borde ålägga fartyg, som öfver skärgårdsgränserna mellan Sverige å ena sidan samt Norge eller Finland å andra sidan inlöpte i svensk lotsled, att anlita kronolots i likhet med hvad som vore stadgadt för fartyg, som på resa från utrikes ort till svensk lossnings- eller lastningsort inlöpte i svensk lotsled 'från öppen sjö', samt huruvida icke lotspliktighet borde införas för fartyg, som genom svensk lotsled passerade till Norge eller Finland öfver skärgårdsgränsen.»

Med föranledande häraf ingick lotsstyrelsen den 2 april 1901 med underdånig framställning i ämnet till Kungl. Maj:t. Styrelsen erinrade därvid, att den väckta frågan i viss mån haft sin motsvarighet i Norge. Enligt den norska lagen om lotsväsendet den 26 maj 1899 inträdde i Norge för ett från utländsk ort kommande fartyg skyldigheten att betala lotspenningar, när fartyget passerade den gräns, som därstädes med hänsyn till lotsväsendet genom nådig resolution den 24 februari 1900 blifvit bestämd mellan utom- och inomskärsfarvatten, och genom särskilda den 29 oktober 1900 utfärdade »Tilläggsbestämmelser, angående lotsplikt för fartyg, som komma från eller gå till Sverige», hade stadgats: »För fartyg, som går i fart mellan en plats i Sverige och en plats i Norge, och som från inomskärs liggande svenskt farvatten kommer öfver i norskt farvatten utan att hafva passerat den genom kungl. resolutionen den 24 februari 1900 fastställda utomskärsgränsen, skall riksgränsen träda i stället för utomskärsgränsen, så att lotsplikten kommer att inträda vid riksgränsen, och denna blifver utgångspunkten för beräkning af milpenningarna.»

Liksom, på sätt ofvan nämnts, i Norge föreskrift meddelats, att lotsplikten för fartyg, kommande från Sverige, inträdde vid riksgränsen, syntes det lotsstyrelsen, att bestämmelserna angående lotspliktighet i Sverige

borde för fartyg, som utan att passera öppen sjö komme från eller ginge till Norge eller Finland, fullständigas med föreskrift angående skyldighet för dylikt fartyg att anlita kronolots *från* riksgränsen vid kommande från Norge eller Finland och *till* riksgränsen vid gående till det ena eller det andra af nämnda länder. På grund häraf hemställde styrelsen, att mom. 1 af § 1 i kungl. förordningen angående lotsverket den 15 februari 1881, sådant nämnda mom. lydte enligt kungl. kungörelsen den 27 november 1896, måtte erhålla följande lydelse:

»När fartyg ankommer från eller afgår till utländsk ort, skall kronolots anlitas för fartygets vägledning i alla de lotsleder, som passeras, *i förra fallet* från öppen sjö eller riksgränsen till första lossnings- eller lastningsort äfvensom till plats, som anlöpes för uppläggning, eller, om fartyget innehar last, för inhämtande af order, och *i senare fallet* från sista lastningsorten eller, om fartyget är barlastadt, från *sista* afgångsorten till öppen sjö eller riksgränsen.

Såsom öppen sjö anses Skagerack, Kattegat, Öresund, Östersjön med Kalmar sund söder om Grimskär och norr om Skäggenäs, Ålands haf samt Bottniska viken.»

Sedan kommerskollegium genom remiss den 23 april 1901 fått sig anbefalldt att i ärendet afgifva underdånigt utlåtande, anmodade kollegium Konungens befallningshafvande i Göteborgs och Bohus län samt Norrbottens län att rörande ifrågavarande förslag — befallningshafvanden i Göteborgs och Bohus län, såvidt förslaget rörde fartyg, som ankomme från eller afginge till Norge, samt befallningshafvanden i Norrbottens län, såvidt rörde från Finland ankommande eller dit afgående fartyg — ej mindre lämna handels- och sjöfartsnämnderna inom länen tillfälle att afgifva yttranden än äfven med egna utlåtanden till kollegium inkomma.

Uti sitt till följd häraf till kommerskollegium afgifna utlåtande anförde Konungens befallningshafvande i Göteborgs och Bohus län, att, ehuru införandet af lotspliktighet för fartyg, som utan att passera öppen sjö ankomme från eller afginge till Norge, syntes kunna blifva i viss mån betungande för den svenska sjöfarten, det dock vid närmare undersökning framginge, att de kostnader, som därigenom skulle uppstå, komme att för densamma ställa sig helt obetydliga. De fartyg, som skulle träffas af denna kostnad, blefve hufvudsakligen de, som anlöpte orter, belägna inom Strömstads tullkammardistrikt. Förutom fyra ångfartyg, hvilka uppehölle regulier förbindelse emellan Göteborg och Kristiania samt därunder an-

löpte Strömstad under resan såväl till som från Norge, utgjordes de svenska fartyg, som uteder kusterna färdades mellan Sverige och Norge i allmänhet af mindre farkoster, hvilkas afgiftspliktiga dräktighet icke öfverstege 40 tons. Befriade från skyldighet att anlita kronolots vore sistnämnda mindre fartyg äfvensom fartyg, som gjorde resa endast emellan svensk ort och utländsk, innanför linjen Lindesnäs—Hanstholmen belägen plats, när det passerade lotsled, för hvilken fartyget under det löpande kalenderåret redan erlagt lotsafgifter tio gånger, om det vore ångfartyg, och fem gånger, om det vore segelfartyg. Däraf följde, att, därest den föreslagna bestämmelsen blefve vidkommande Norge gällande, några vidare olägenheter därigenom icke skulle uppstå för den svenska sjöfarten. Å andra sidan borde beaktas, att icke så få norska fartyg, hvilkas afgiftspliktiga dräktighet öfverstege 40 tons, ankomme från Norge till Sverige eller från svensk hamn afginge till Norge utan att passera öppen sjö. I anledning däraf och då en mot den föreslagna bestämmelsen svarande föreskrift redan funnes införd i Norge, ansåg Konungens befallningshafvande sig icke böra något erinra däremot, att sådan ändring vidtoges i gällande bestämmelser, att fartyg, som utan att passera öppen sjö ankomme från eller afginge till Norge, blefve lotspliktiga.

Handels- och sjöfartsnämnderna i Göteborg och Uddevalla tillstyrkte det af lotsstyrelsen framställda förslaget, hvaremot handels- och sjöfartsnämnden i Marstrand, som befarade, att den ifrågakända lotspliktigheten skulle komma att blifva betungande för sjöfarten, fann sig icke kunna förorda det samma.

Konungens befallningshafvande i Norrbottens län äfvensom handels- och sjöfartsnämnderna i Luleå och Piteå förklarade sig icke hafva något att erinra mot lotsstyrelsens förslag.

Den 14 juni 1904 afgaf kommerskollegium till Kungl. Maj:t utlåtande i ärendet och anförde därvid följande:

»Ehuru kollegium visserligen för sin del i såväl den allmänna samfärdselns emellan de Förenade Rikena som ock den svenska sjöfartens intresse anser önskvärdt, att skärpta bestämmelser i afseende å skyldigheten att anlita kronolots för fartyg, som ankomma från eller afgå till Norge, må kunna undvikas, synes kollegium likväl redan i och för sig det anmärkta förhållandet, att den frihet från sagda skyldighet, som med nu gällande affattning af ofvan åberopade moment i lotsstadgan svenska och norska samt äfven andra med svenska likställda fartyg vid fart mellan rikena öfver riksgränsen här i riket åtnjuta, numera icke längre har sin

motsvarighet i Norge, i viss mån innebära en oegentlighet och kunna vara ägnadt att i afseende å gränstrafiken ställa den norska sjöfarten å Sverige i gynnsammare ställning än som kommer den svenska sjöfarten å Norge till del, hvadan giltig anledning torde förefinnas att taga i öfvervägande, huruvida icke åtgärd må kunna, utan att medföra olägenhet af annan art, vidtagas i syfte att bringa förevarande bestämmelser i de båda länderna till likformighet. Kollegium anser för sin del önskvärdt, om en sådan likformighet kunde åvägabringas genom utverkande af eftergift i den norska lagens bestämmelser rörande lotsplikt för fartyg, som ankomma från eller afgå till Sverige. Därest emellertid hinder härför skulle möta, anser kollegium, med hänsyn därtill att, enligt hvad jämväl de i ärendet inkomna yttranden gifva vid handen, den svenska sjöfarten icke torde komma att i någon afsevärd mån åsamkas ökade kostnader eller andra väsentliga olägenheter genom införandet af den af lotsstyrelsen föreslagna utsträckningen af lotspliktigheten för fartyg, som utan att passera öppen sjö ankomma från eller afgå till Norge eller Finland, sig äga anledning i underdånighet tillstyrka att, för ernående af nyss angifna syfte, § 1 mom. 1 af nådiga förordningen angående lotsverket måtte erhålla sådan förändrad lydelse, som af lotsstyrelsen föreslagits.»

I afseende å innehållet af kommerskollegii utlåtande var en af dess ledamöter af i viss mån skiljaktig mening och fann sig böra för sin del afstyrka bifall till lotsstyrelsens förevarande förslag.

Med anledning af hvad kommerskollegium i ärendet anfört afläts den 29 oktober 1904 skrifvelse till norska regeringens försvarsdepartement med förfrågan, huruvida icke den ifrågasatta likformigheten i bestämmelser i Sverige och Norge skulle kunna ernås därigenom, att i Norge medgäfves lotsfrihet i förevarande fall. Till svar härå meddelade emellertid nämnda departement uti skrifvelse den 2 mars 1905, att departementet, lika med overlodsens i det søndenfjeldske distrikt, hvilkens yttrande i ärendet inhämtats, funne sig icke kunna tillstyrka någon förändring i de i Norge gällande bestämmelser i förevarande afseende.

Vid ärendets föredragning inför Kungl. Maj:t den 17 mars 1905 hemställde föredragande departementschefen, statsrådet *Palander*, att Kungl. Maj:t måtte finna hvad i ärendet förekommit icke vara af beskaffenhet att föranleda ändring i gällande bestämmelser uti ifrågavarande afseende samt förty lämna lotsstyrelsens förevarande framställning utan bifall.

I denna hemställan förenade sig statsrådets öfriga ledamöter; och biföll Kungl. Maj:t hvad statsrådet sålunda tillstyrkt.

Enligt hvad utskottet inhämtat har under en längre följd af år lotsning i svenska farvatten bedrifvits af norska lotsar. Detta å västkusten allmänt kända förhållande torde icke hafva kunnat undgå vederbörande departementschefs uppmärksamhet. På grund af vissa bestämmelser i den norska lagen om lotsväsendet, hvilka föranleda en skarp konkurrens mellan de enskilda lotsarne, hafva dessa funnit med sin fördel förenligt att med sina båtar begifva sig långt bort från norska farvatten för att i god tid utanför den svenska kusten möta fartyg, som äro stadda på färd till norska hamnar, och erbjuda dem sina tjänster. Dessa fartyg hafva därefter af de norska lotsarne förts genom den bohuslänska skärgården upp till sina respektive bestämmelseorter. Understundom har det jämväl inträffat, att lotsarne stigit ombord på fartygen inom svenskt område. Då någon tillåtelse från svensk sida icke gifvits de norska lotsarne att på detta sätt föra fartyg genom svenska farvatten och genom lotsleder, där utprickning och underhåll i öfrigt bekostas af svenska medel, har deras tillvägagångssätt varit olagligt och utgjort ett intrång i de svenska lotsarnes tjänsteutöfning. För att undanröja detta missförhållande tillkom lotsstyrelsens ofvanberörda framställning om ändring uti gällande förordning angående lotsverket. Under den tid af fyra år denna framställning hvilade hos Kungl. Maj:t har, såsom vid flera tillfällen af vederbörande konstaterats, den olaga lotsningen alltjämt bedrifvits.

Uppenbart är, att de norska lotsarnes tilltag inneburit icke blott ett ingrepp i de svenska lotsarnes näringsfång, utan äfven utgjort en kränkning af Sveriges öfverhöghetsrätt öfver egna farvatten. Detta oakadt har, såsom af ofvan lämnade redogörelse framgår, föredragande departementschefen vid ärendets anmälan inför Kungl. Maj:t funnit lotsstyrelsens, af vederbörande myndigheter förordade framställning icke vara af beskaffenhet att böra föranleda ändring i gällande bestämmelser. Den omständigheten, att föredragande departementschefen, med instämmande af statsrådets öfriga ledamöter, tillstyrkt Kungl. Maj:t att fatta ett beslut, hvarigenom Sveriges rätt och svenske mäns intressen åsidosatts, har synt utskottet vara af den allvarliga natur att icke böra af utskottet lämnas oanmärkt; och har utskottet förty funnit sig böra hos Riksdagen göra anmälan om det rådslag, i enlighet hvarmed ifrågavarande beslut blifvit fattadt.

2:o.

(Protokoll öfver ecklesiastikärenden för den 17 november 1905, n:o 72).

Genom kungörelse den 17 november 1905 har Kungl. Maj:t förordnat, att §§ 8 och 33 i nådiga stadgan angående folkundervisningen i riket den 10 december 1897 skola erhålla viss ändrad lydelse. Ändringen består däruti, att i nämnda §§ införts nya moment af följande innehåll:

§ 8.

7. Vid skolrådets sammanträden äger af de inom skoldistriktet anställda lärarna, förutom den eller dem, som tilläfventyrs må vara valda till ledamöter i skolrådet, ytterligare en lärare vara tillstädes; och har denne därvid samma befogenhet, som enligt mom. 4 tillkommer folkskoleinspektör, dock att sådan lärare ej må deltaga i behandling af frågor, som omförmälas i § 8 mom. 2 samt §§ 32 och 33. Finnas inom skoldistrikt två eller flera vid folkskoleväsendet anställda lärare, som ej äro valda till ledamöter i skolrådet, äge dessa att för ofvannämnda ändamål bland sig för en tid af fyra kalenderår utse en representant jämte en suppleant för honom. Val af sådan representant och suppleant sker med slutna sedlar vid sammanträde med lärarpersonalen inom skoldistriktet på kallelse af den i tjänsten äldsta läraren och under ledning af den ordförande, som personalen själf utser för tillfället. Vid lika antal röster skilje lotten. Afgår representant under den för honom bestämda tiden, anställs ersättningsval, och bör den sålunda valde tjänstgöra under den tid, som återstått för den afgangne. Protokoll om valet tillställes skolrådets ordförande, hvilken det åligger att till skolrådets sammanträden kalla lärare, som, enligt hvad ofvan är sagdt, har rätt att vara tillstädes vid dessa sammanträden. Vid utgången af den tid, för hvilken representant blifvit vald, eller då af annan

anledning sådant val bör äga rum, skall skolrådets ordförande lämna underrättelse härom åt den i tjänsten äldsta läraren inom skoldistriktet.

§ 33.

2. Har vederbörligen examinerad, ogift lärare, som till befattning, hvarom i § 23 förmåles, blifvit af skolrådet antagen tills vidare med ömsesidig uppsägningsrätt, och som ännu ej är till ålderdomsunderstöd berättigad, tjänstgjort i sammanlagdt fem år å ifrågasvarande eller annan likartad tjänst, må sådan lärare entledigas endast af sådana orsaker, som omförmålas i § 32, eller på grund däraf att tjänsten i fråga genom en i behörig ordning godkänd omorganisation af skolväsendet skall förändras till folkskolelärarstjänst eller indragas. Öfver skolrådets beslut om sådant entledigande må besvär anföras af läraren på sätt, som omförmåles i § 32.

Kungl. Maj:ts förevarande beslut har föranledts af tvenne till Kungl. Maj:t ingifna petitioner, nämligen *dels* en af centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening gjord underdånig framställning om införande i folkskolestadgan af bestämmelser, att vid hvarje småskola minst en lärare eller lärarinna skulle vara anställd såsom ordinarie m. m., *dels ock* en af K. L. Larsén m. fl. gjord underdånig framställning om lagstadgad rätt för folkskollärarkåren att representeras i skolrådet.

Af handlingarna i detta ärende har utskottet inhämtat följande.

Uti en den 11 april 1903 till Kungl. Maj:t ingifven skrift anhöll centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening, att Kungl. Maj:t måtte i folkskolestadgan införa en bestämmelse af det innehåll, att vid hvarje småskola minst en lärare (lärarinna) skulle vara anställd såsom ordinarie, samt vidtaga de ändringar i gällande stadganden angående tillsättningen af småskollärare, som i sammanhang därmed kunde anses nödiga.

Till stöd för sin framställning anförde centralstyrelsen hufvudsakligen följande:

Till följd af den i § 1 mom. 3 af gällande folkskolestadga lämnade föreskriften, att vid hvarje folkskola minst en lärare skulle vara anställd såsom ordinarie, hade flertalet af den vid vårt lands folkskolor anställda lärarpersonalen kommit att erhålla en någorlunda tryggad rättslig ställning. Hvad däremot anginge den vid småskolor och mindre folkskolor anställda lärarpersonalen, vore dess rättsliga ställning afsevärdt sämre än folkskollärarnes. De flesta af de vid nämnda skolor anställda lärarne och lärarinnorna till- och afsattes ungefär på samma sätt som enskildas tjänare. Visserligen föreskrefve folkskolestadgan i § 24, att det vore skolråd »obetaget att, där kyrkostämman så beslutit, i enlighet med bestämmelser i vederbörligen stadfast reglemente gifva lärare vid småskolan en fastare anställning». Men i stort sedt hade denna föreskrift visat sig alltför litet verksam för att leda till det med densamma åsyftade målet. För att vinna en mera allmän förbättring i småskollärarpersonalens rättsliga ställning måste andra lagbestämmelser utfärdas. Sedan småskolan i vårt land genom åtskilliga under de senaste 25 åren vidtagna åtgärder fått en allt fastare organisation, syntes det vara ett naturligt steg i utvecklingen, att de vid denna skola anställda lärare och lärarinnor erhöles i verklig mening ordinarie anställning. Detta syntes endast kunna vinnas genom en föreskrift, att vid hvarje småskola minst en lärare (lärarinna) skulle vara anställd såsom ordinarie. Att utsträcka denna föreskrift att gälla äfven vid folkskolan biträdande lärare samt lärare och lärarinnor vid mindre folkskolor syntes däremot ej tillrädligt. Dessa lärartjänster vore nämligen af mera tillfällig natur och kunde därför icke gärna blifva ordinarie. Enligt centralstyrelsens åsikt borde den fordran uppställas, att ingen ägde söka ordinarie småskolläraryrke utan att vara vederbörligen examinerad eller ock hafva erhållit dispens från examen. I öfrigt borde ungefär liknande stadganden gälla som i fråga om tillsättande af ordinarie folkskollärare.

Öfver centralstyrelsens ifrågavarande framställning afgåfvos underdåniga utlåtanden dels af Konungens befallningshafvande i länen efter vederbörande folkskoleinspektörers hörande, dels ock af samtliga domkapitlen.

Af de i ärendet inkomna utlåtandena framgår, att sex bland Konungens befallningshafvande funnit den af centralstyrelsen gjorda framställningen vara af beskaffenhet att böra i oförändradt skick bifallas. En liknande uppfattning af saken uttalades af domkapitlet i Linköping, som emellertid ansåg, att den ifrågasatta bestämmelsen borde utsträckas att gälla jämväl den vid mindre folkskolor anställda lärarpersonalen. Åtskilliga andra

Konungens befallningshafvande äfvensom tvenne domkapitel tillstyrkte i hufvudsak bifall till ansökningen, dock under vissa villkor. Sålunda framhölls, att endast sådana lärarinnor, som aflagt examen eller i vederbörlig ordning därifrån erhållit dispens, borde kunna utnämnas till ordinarie befattning; att dylik anställning skulle kunna vinnas först efter viss tids oförvitlig tjänstgöring; samt att vid skeende omorganisation af skolväsendet läraren eller lärarinnan skulle kunna af vederbörande skolråd entledigas eller ock vara skyldig underkasta sig den förändring i tjänstgöring, som af vederbörande kunde vara föreskrifven. Fyra Konungens befallningshafvande funno sig böra afstyrka bifall till framställningen, men höllo före, att det åsyftade målet skulle kunna vinnas genom att i folkskolestadgan införa en bestämmelse därom, att lärare eller lärarinna, tillsatt enligt § 24 samma stadga, skulle kunna af vederbörande skolråd entledigas från sin plats endast af skäl, hvarom i § 32 i merberörda stadga omförmäldes, såvidt ej platsen indroges eller lärarinnan blefve berättigad till ålderdomsunderstöd eller trädde i äktenskap. Åtskilliga af Konungens befallningshafvande och domkapitlen afstyrkte den gjorda framställningen, men föreslogo, att bestämmelsen i § 24 mom. 3 af gällande folkskolestadga ändrades därhän, att uppsägning från skolrådets sida af sådan vederbörligen examinerad och ogift småskollärarinna, lärarinna vid mindre folkskola och biträdande lärarinna i folkskola, som inom distriktet oförvitligen tjänstgjort under minst fem år, skulle för att blifva gällande underställas domkapitlet, som efter vederbörande folkskoleinspektörs hörande ägde fatta beslut om uppsägningens verkställighet. Ett af domkapitlen höll före, att ett bifall till ansökningen skulle å många ställen framkalla indragandet af redan befintliga småskolor och förhindra inrättandet af nya sådana. Rådligast vore därför att fortfarande låta vederbörande skolråd, på sätt och under villkor i § 24 mom. 3 af gällande folkskolestadga vore medgifvet, vidtaga de åtgärder, som bäst passade för de särskilda orternas olika förhållanden. En liknande uppfattning hystes äfven af en bland Konungens befallningshafvande. Slutligen blef den gjorda framställningen afstyrkt af tre Konungens befallningshafvande och tre af domkapitlen, utan att dessa myndigheter ansågo sig böra föreslå någon särskild åtgärd för vinnandet af det med den underdåniga ansökningen åsyftade målet.

Vidare hafva K. L. Larsén m. fl., jämlikt dem af Göteborgs stifts andra folkskollärarymöte lämnadt uppdrag, uti en den 25 november 1904

till Kungl. Maj:t inlämnad petition anhållit, det tacktes Kungl. Maj:t vidtaga erforderliga åtgärder för sådan ändring i nu gällande bestämmelser om skolråd,

att i kommuner, där endast en folkskollärare vore anställd, denne måtte vara själfskrifven medlem af skolrådet, samt

att i kommuner, hvarest flera lärare och lärarinnor vore vid folkskolan anställda, dessa måtte blifva berättigade att inom sig utse en lärare och en lärarinna, hvilka skulle erhålla säte och stämma i skolrådet.

Såsom skäl för den ifrågställda ändringens genomförande åberopades hufvudsakligen följande:

Den nutida utvecklingen kräfde med nödvändighet en afsevärd höjning af folkundervisningen. Ett tidsenligt främjande af folkbildningen kunde emellertid ej försiggå, med mindre än att den erfarenhet och den fackbildning, folkskollärarkåren innehade, finge utöfva sitt inflytande vid folkskolans ledning å de särskilda orterna. Den i folkskolestadgan gifna föreskriften om årliga sammanträden mellan skolråd och lärarkår hade i icke så få kommuner ej tillämpats, eller ock hade ganska ofta lärarkårens rätt att med skolrådet öfverlägga om ärenden rörande skolväsendet inom distriktet kringskurits och inskränkts genom af skolrådet utfärdade godtyckliga bestämmelser, ägnade att göra ifrågavarande sammanträden i det närmaste till en proformasak. Äfven om dylika sammanträden på allra bästa sätt anordnades, skulle de dock icke i nämnvärd grad kunna ersätta lärarerepresentanter i skolrådet; ty om en facklig upplysning skulle för skolrådet kunna vara till nytta, så måste den omedelbart föregå det beslut, på hvilket den hade afseende.

Genom särskilda nådiga remisser anbefalldes Kungl. Maj:t samtliga domkapitel i riket att, hvart för sig, efter vederbörande folkskoleinspektörers hörande afgifva underdånigt utlåtande i ärendet.

Af de afgifna utlåtandena framgår, att den gjorda framställningen icke blifvit af något domkapitel i oförändradt skick förordad. Fyra domkapitel tillstyrkte dock i hufvudsak, att folkskollärarkåren, på sätt i ansökningsen ifrågasatts, skulle blifva representerad i skolrådet, med rätt för representanten att deltaga i skolrådets såväl öfverläggningar som beslut. Ett domkapitel ansåg, att en medlem af lärarkåren borde i alla pedagogiska och organisatoriska frågor äga säte och stämma i skolrådet, ett annat att endast i pedagogiska frågor rörande viss skola dylik adjunktion borde äga rum. Fyra domkapitel förordade, att bestämmelser måtte meddelas därom, att inom hvarje skoldistrikt en medlem af lärarkåren skulle vara berättigad

att vid skolrådets sammanträden närvara och i dess öfverläggningar men ej beslut deltaga, eventuellt med rätt för honom att få sin afvikande mening i protokollet antecknad. Beträffande sättet för utseende af lärarkårens representant i skolrådet i de distrikt, där flere lärarkrafter funnes anställda, hafva flera stiftsstyrelser förordat, att denne skulle å kyrkostämma utses eller af skolrådet tillkallas, andra åter att valet borde af lärarpersonalen förrättas, hvarjämte ett domkapitel föreslagit, att valet borde ske på sätt i det för distriktet fastställda reglementet närmare bestämdes. I de afgifna utlåtandena hafva vissa domkapitel framhållit, att eventuella bestämmelser i ämnet borde införas i kommunallagstiftningen, medan andra ansett tillfyllest, att de intoges i folkskolestadgan. Slutligen hafva tre domkapitel hemställt, att den gjorda ansökningen icke måtte af Kungl. Maj:t bifallas.

Förenämnda båda framställningar föredrogos i ett sammanhang inför Kungl. Maj:t den 17 november 1905 af chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet *Berg*. Statsrådets ledamöter tillstyrkte därvid, att Kungl. Maj:t måtte utfärda nådig kungörelse om sådan ändrad lydelse af §§ 8 och 33 i nådiga stadgan angående folkundervisningen i riket den 10 december 1897, som ofvan omförmäلت; och blef denna statsrådets hemställan af Kungl. Maj:t bifallen.

Hvad först angår den uti § 8 folkskolestadgan införda nya bestämmelsen, har därigenom medgifvits rätt för en af de inom hvarje skoldistrikt anställda lärarne, förutom den eller dem, som tilläfventyrs må vara valda till ledamöter i skolrådet, att vid dettas sammanträden vara tillstädes med befogenhet för honom att i öfverläggningarna, men ej i besluten deltaga, äfvensom att, där han så önskar, få sin uttalade mening antecknad i skolrådets protokoll. I behandlingen af frågor rörande tjänstgöringsbetygs utfärdande samt lärares skiljande från tjänsten äger dock sådan lärare icke deltaga, men väl uti handläggningen af alla andra inom skolrådet förekommande ärenden, vare sig dessa äro af pedagogisk, organisatorisk eller ekonomisk natur. Att ett dylikt stadgande, som på det närmaste berör frågan om skolrådets sammansättning och verksamhet, blifvit af Kungl. Maj:t på administrativ väg utfärdadt, har icke kunnat undgå att ådraga sig utskottets uppmärksamhet. Skolrådet såsom institution är nämligen organiseradt genom förordningen om kyrkostämma, samt kyrkoråd och skolråd den 21 mars 1862. Uti denna förordning, om hvilken Konung och Riksdag ge-

mensamt skola besluta, äro särskilda bestämmelser gifna angående de kvalifikationer, som erfordras för att kunna till skolrådsledamot utses, så ock angående skolrådets sammansättning. Då det af Kungl. Maj:t utfärdade stadgandet — hvilket kan föranleda, att äfven en lärare, som icke blifvit af kyrkostämman till sin befattning antagen, och som är i saknad af de personliga kvalifikationer, hvilka erfordras af skolrådets ledamöter, blifver berättigad att deltaga i skolrådets förhandlingar — på det närmaste berör förhållanden, om hvilka i kyrkostämmoförordningen stadgas, har utskottet funnit ifrågavarande stadgande vara af den natur, att Riksdagen bort sättas i tillfälle att därom uttala sig. I sammanhang härmed har utskottet jämväl velat framhålla, att de uti första punkten af förevarande moment inskjutna orden: »förutom den eller dem, som tilläfventyrs må vara valda till ledamöter i skolrådet», otvifvelaktigt i flera fall komma att gifva anledning till den uppfattning, att Kungl. Maj:t velat utan Riksdagens medverkan afgifva förklaring öfver kyrkostämmoförordningens föreskrifter angående valbarhet till skolråd.

Genom det i § 33 införda nya momentet har af skolrådet med ömsesidig uppsägningsrätt tillsvidare antagen biträdande lärare vid folkskola samt lärare i mindre folkskola och småskola tillerkänts en fastare ställning än han förut haft. För den händelse sådan lärare är ogift, vederbörligen examinerad och till ålderdomsunderstöd ännu icke berättigad samt tjänstgjort i sammanlagdt fem år å ifrågavarande eller annan likartad tjänst, kan nämligen skolrådet, förutom i det fall att tjänsten genom en i behörig ordning godkänd omorganisation af skolväsendet skall förändras till folkskollärartjänst eller indragas, icke entlediga honom af andra orsaker än dem, som omförmälas i folkskolestadgans § 32, d. v. s. om han befunnits oskicklig till eller försumlig i förrättandet af sin tjänst eller ådagalagt sådant uppförande, att han ej bör såsom lärare längre bibehållas.

Hvad ifrågavarande stadgande beträffar vill utskottet till en början framhålla, att detsamma hvarken öfverensstämmer med den af centralstyrelsen för folkskolläraryöreningen gjorda framställningen eller med de förslag, som afgifvits af de i ärendet hörda myndigheterna. Ehuru centralstyrelsen förklarar sig anse, att det ej vore tillrådligt att utsträcka den ifrågaställda förmånen till biträdande lärare vid folkskolor och lärare vid mindre folkskolor, har Kungl. Maj:t dock funnit sig böra tillerkänna dessa lärare samma förmån som lärare vid småskolor.

Vid granskningen af ifrågavarande moment framträder genast, att detsamma icke blifvit affattadt med den försiktighet och noggrannhet, som

kräfvades vid utarbetandet af ett allmänt stadgande, för att detsamma icke skall gifva flerfaldig anledning till missförstånd, och hvartill vederbörande bort känna sig särskildt manad af den mångfald skiftande förslag och yrkanden, de i ärendet hörda myndigheterna framställt. De lärare, som bestämmelsen afser, skola enligt § 24 folkskolestadgan antagas af skolråden antingen för viss tid, icke öfverstigande ett läsår, eller ock tills vidare med en ömsesidig uppsägningsrätt af minst fyra månader. Lärarens anställning är således grundad på ett mellan honom och vederbörande skolråd ingånget aftal, hvilket, afslutadt i enlighet med gifna föreskrifter, icke kan utan båda kontrahenternas samtycke ändras eller upphävas.

Den af Kungl. Maj:t utfärdade bestämmelsen innebär emellertid icke blott ett ingrepp uti den församlingarna tillerkända rätten att på det för skolväsendet lämpligaste sätt och på de för församlingarna förmånligaste villkor anställa lärare, utan äfven ett underkännande af församlingarnas och deras lagstadgade organs förmåga att själfva bedöma, när anledning föreligger att gifva lärare vid småskolan den fastare anställning, hvarom i § 24 mom. 3 förmäles. Uppenbart är, att ett stadgande därom, att biträdande lärare vid folkskola samt lärare vid mindre folkskola och småskola icke skall kunna utom i vissa fall från sin befattning entledigas, innebär något helt annat med afseende å församlingarnas och skolrådets ställning till ifrågavarande lärarpersonal än de bestämmelser i enahanda syfte, som, enligt hvad de i ärendet infordrade utlåtandena gifvit vid handen, finnas intagna uti de för vissa skoldistrikt fastställda reglementen. I sammanhang härmed vill utskottet jämväl framhålla, att den formulering stadgandet erhållit synes göra detsamma tillämpligt icke blott på de aftal, som efter dess ikraftträdande afslutas, utan äfven på dem, som dessförinnan blifvit ingångna.

Anmärkningsvärdt synes vidare vara, att den tjänstgöring, som erfordras för att komma i åtnjutande af den i stadgandet afsedda fastare ställning — för hvilken tjänstgöring icke ens uppställts fordran på oförvitlighet — icke behöfver hafva ägt rum inom samma skoldistrikt, ehuru detta dock blifvit af flera myndigheter föreslaget. En lärare, som tjänstgjort sammanlagdt fem år inom flera olika skoldistrikt och måhända ganska kort tid å hvarje ställe, kommer sålunda i åtnjutande af enahanda förmån, som den, hvilken under hela tiden tjänstgjort på en och samma befattning och därvid tillvunnit sig vederbörande församlingars förtroende. Utskottet vill vidare framhålla, att man af stadgandets formulering icke kan sluta till, huruvida den fastare anställningen skall vinnas först efter fem års sammanlagd tjänstgöring antingen såsom biträdande lärare vid

~~folkskola eller mindre skola~~
 småskola eller mindre folkskola eller ock huruvida ifrågavarande förmån skall för honom inträda, om han exempelvis under viss del af de fem åren tjänstgjort i småskola och återstoden i folkskola. Likaledes lämnas man i fullständig ovisshet om, huruvida tjänstgöringen skall hafva ägt rum i sammanlagd följd eller kan hafva fullgjorts med längre eller kortare afbrott. En annan oklarhet i stadgandet finner utskottet ligga däruti, att bestämmelse saknas, huruvida läraren äger att tillgodoräkna sig den tid han tjänstgjort före examens afläggande. Tvekan torde också kunna komma att uppstå, huruvida vid dylik lärares entledigande af orsaker, som omförmälas i § 32 folkskolestadgan, jämväl det i samma § föreskrifna tillvälgångssätt måste iakttagas. Den fastare ställning man velat bereda läraren liksom ock den honom medgifna besvärsrätten synas gifva stöd för antagandet, att så är förhållandet, ehuru bestämmelsens ordalag gifva antydning i motsatt riktning. Att ett stadgande, som blifvit så obestämdt och oklart affattadt, och som skall tillämpas af så många olika myndigheter och afser så ömtåliga förhållanden, skall gifva anledning till mycket olika tolkningar och föranleda tvistigheter mellan församlingarna och lärarpersonalen, finner utskottet vara alldeles uppenbart.

Slutligen vill utskottet framhålla, att hvarje anledning saknats, att, på sätt som skett, utesluta de gifta lärarne från förmånen att vinna den fastare anställning, som man funnit skäl medgifva de ogifta lärarne och lärarinnorna.

Då enligt utskottets åsikt föredragande departementschefen vid behandlingen af ifrågavarande ärende icke ådagalagt den försiktighet och noggranna omsorg man haft anledning att fordra, när det gällt att gifva bestämmelser på ett område, som så nära berör kommunernas verksamhet för dem lagligen ålagda uppgifter, har utskottet funnit sig böra hos Riksdagen mot föredragande departementschefen göra anmälan enligt § 107 regeringsformen.

Stockholm den 2 april 1906.

På utskottets vägnar:

HUGO BLOMBERG.

Reservationer:

A) *vid punkten 1:o af utskottets memorial:*

af herrar af *Callerholm, Ericsson* i Vallsta, *Darin, Jansson, Kvarnzelius, Beckman* och *Jönsson*, som ansett den i punkten 1:o här ofvan omförmälda regeringsåtgärd, med afseende å förhållandena vid den tidpunkt, då densamma vidtagits, icke bort föranleda utskottet att därom hos Riksdagen göra anmälan jämlikt § 107 regeringsformen; samt

af herr *Centerwall* mot viss del af utskottets motivering.

B) *vid punkten 2:o af utskottets memorial:*

af herrar af *Callerholm, Ericsson* i Vallsta, *Kvarnzelius, Beckman, Jönsson* och *Sundström*, hvilka ansett det i punkten 2:o omförmälda regeringsärende icke vara af beskaffenhet, att det bort föranleda utskottet att därom hos Riksdagen göra anmälan jämlikt § 107 regeringsformen; samt

af herr *Darin* mot vissa delar af utskottets motivering.

Det skulle här antecknas, att herr *Centerwall* icke deltagit i behandlingen af det ärende, som omförmäles under punkten 2:o af memorialet.